

GELİR VERGİSİNDE SERVET BEYANI

Hakkı MUSABALLI

Maliye Mufettişı

BÖLÜM : I.

G İ R İ Ő

A — İrat Vergilerinin hususiyetleri ve bu hususiyetlerden çıkan neticeler :

Yirminci asra gelinceye kadar vergi Devlet masraflarının karşılanması için fertlerden alınan bir miktar para olarak bilinir, bu paranın âdil esaslar dairesinde alınması için bazı kaidelere riayet olunurdu. Her halde, fertlerin iktidarı devlet tarafından muayyen metodlarla tesbit edilirdi.

Asrımızın başlangıcından, bilhassa Birinci Cihan Savaşının bitiminden itibaren vergi anlamında geniş değişiklikler oldu. Bu değişiklikler her şeyden önce devlet anlamının geçirdiği derin istihalenin neticesi idi.

Gerçekten çağımızda Devlet, insanların âdil bir cemiyet nizamında, hürriyet, refah ve gelişme içinde tam bir âhenkle yaşamalarını temin etmek için toplum hayatını tümü ile kavramış bulunmaktadır.

Devletin sınırları bile sarıh olarak çizilemiyen bu geniş faaliyetini ifa edebilmek için çeşitli vasıtaları vardır. Bu vasıtalardan biri, belki de en mühimi (Vergi) ve vergilerin içinden de servet ve irat vergileridir.

İrat vergileri şimdi zikrettiğimiz yeni anlamı ile (Fiscal) ve (Extra-Fiscal) görevlerini ifa edebilmek için şu iki özelliğe sahiptir :

1) Bu vergiler fertlerin hakikî iktidarına ulaşmak zorundadır. Ferdin hakikî iktidarı ise, onun iş ve teşebbüsünün muayyen bir dönem sonunda getirdiği saf hasıla (=Gelir) dir.

Ayrıca, ferdin medenî ve içtimaî durumunun da nazara alınması icap eder.

İktisadî işletmeler esasına dayanan bugünkü ekonomi nizamında bunların tesbiti için en uygun metod, teşebbüslerin yıl sonu bilançolarını, işlerinin hasılatını gösterir beyanlarını şahıslarına ait bazı bilgilerle birlikte onlardan alınmak, ücretlere ait vergileri te-diye sırasında iş verenlere kestirmekten ibarettir.

2) Bu izahatımızdan da anlaşılacağı üzere, irat vergileri fert ekonomilerine millî gelire ve onun bölünüşüne fonksiyonel olarak bağlıdır.

İrat vergilerinin bu iki özelliğinden şu mühim neticeler elde edilmektedir :

a) Fert gelirleri arttıkça verginin hasılatı da artmaktadır. Bu itibarla Devlet fert ekonomilerinin inkişafı ile doğrudan doğruya ilgilenmekte ve bilfarz dolayısıyla rantabilite sağlayacak yatırımlara gitmektedir.

b) Devletin fert ekonomilerile bu sıkı fonksiyonel münasebeti, onun, fiskalite dışındaki sosyal gaye ve maksatlarını bu yolla tahakkuk ettirmesine imkân vermektedir.

Bu arada devletin, tamamlayıcı ve telâfi edici bir faktör olarak vasıtalı vergilere müracaat ettiğinin zikri de icap eder.

B — Emniyet tedbirleri :

Verginin fiscal ve extra-fiscal fonksiyonlarını ifa edebilmesi için onun alınması gerektiği kadar alınması, yani, mükelleflerin yıllık gelirlerini (vergi matrahını) doğru beyan etmeleri son derece zaruridir. Beyanlar doğru olmadığı takdirde verginin bütün fonksiyonları tersine işler, yıkıcı, tahrip edici bir hal alır. Bilfarz, vergi yükü gelirlerini iş verenlerin doğru olarak kestiği ücretli sınıf üzerine yönelir. Beyana tâbi gurubu kalkındırmak için vergi bakımından aldığımız tedbirler boşa gider, vesaire.

İşte bu endişeler devletleri bazı emniyet tedbirlerine sevk etmiştir.

Beyan edilen matrah üzerinden gelir vergisi olan memleketlerde iki gurup emniyet tedbiri görülmektedir: 1 — Dolayısıyla emniyet tedbirleri, 2 — Doğrudan doğruya emniyet tedbirleri.

1 — *Dolayısıyla emniyet tedbirleri*, daha ziyade bünyevî ve terbiyevî mahiyette olup başlıcaları şunlardır :

- a) Vergi sistemi hukuk prensiplerine uygun olmalıdır.
- b) Vergi ekonomiyi sıkımalıdır.
- c) Vergide fazla cezacı olmamalıdır.
- d) Vergiler senesi içinde muayyen taksitlerle peşin olarak ödenmelidir.
- e) Mürakabe organları ile mükellefler arasında yapıcı ve yetiştirici bir işbirliği kurulmalıdır.

2 — *Doğrudan doğruya emniyet tedbirleri*; bazı karine ve (Forfait) lerle, malî polisle vergiyi teminat altına almaktır.

Bu tedbirlerin başlıcaları şunlardır :

- a) Servet vergisi,
- b) Malî polis,
- c) Ortalama kâr haddi ve masraf beyanı,
- d) Kıyaslama.
  - aa) İş kıyaslama,
  - bb) Dış kıyaslama,
  - cc) Servet yolile kıyaslama.

a) Servet vergisi, Skandinav memleketleri, Hollanda, Almanya, İsviçre gibi bugün az çok sosyal temayül taşıyan her memlekette mevcuttur.

Gelir vergisine tâbi tutulan yıllık gelirlerin servete tahavvül eden kısımları ayrıca «Servet Vergisi» adı altında başka bir vergiye mevzu olmakta, bu münasebetle fertlerden oldukça külfetli mufassal beyannameler istenilmektedir.

Servet vergisinin geri kalmış memleketler bakımından mütalâası, ileri batı memleketlerinde olduğundan çok daha başka hususiyetler arzeder.

Filhakika, geri kalmış memleketlerde Devlet gelir ve servetin elde edilmesi ve dağılması konularında birinci derecede rol ifa eder. Kalkınma hamlelerinin devlet bakımından masrafları muayyen zümrelerin gelirlerini ve servetlerini teşkil eder ve onları arttırır. Bu memleketlerde kalkınmaya başlamanın zarurî bir başlangıcı olan enflasyon da aynı istikamette rol oynar. Binaenaleyh, kalkınma hamleleri içinde bulunan memleketlerde sosyal tedbirler de alınmamışsa, o memlekette fazla bir külfet ihtiyar etmeden mühim servetlere sahip olmuş bir zümre teşekkül eder. Diğer tarafta ise, yoksulluk ve sefalet tahripkâr tesirlerini arttırarak ifa etmekte devam eder.

İşte bu takdirde bir fazla kıymet (=Plus Valu) vergisine ihtiyaç vardır. Böyle bir vasat dahilinde konulan servet vergisi, bir taraftan adaleti temin ederken, diğer taraftan, yeni yatırımlara imkân hazırlamak gibi iki karakterli tesir icra eder.

Buraya kadar söylediğimiz vasıflariyle servet vergisinin memleketimiz için çok uygun bir vergi olduğunda şüphe edilmemek lâzım gelir. Ancak, memleketimizin kendine mahsus realiteleri bu verginin ihdasını mümkün kılmamaktadır.

Gerçekten Türkiye'nin istikbali, demokratik rejimin istinat edeceği sağlam bir orta sınıfın teşekkülüne bağlıdır. Bu sınıfın teşkili yolunda, toprak reformu, ve servetleri istihsale yöneltecek türlü kredi ve investisman kolaylıkları vesaire gibi tedbir ve teşvikler mevzuubahis iken, servet vergisine gidilmesi, ferdin elinden doğrudan doğruya kalkınma imkânını alıp dolayısıyla bir imkân sağlayan âmme yatırımına sarfetmek gibi kabulü mümkün olmayan bir yola müncer olur. Bu itibarla, Türkiye'de servet vergisi, uzun bir müddet için bahis konusu edilemeyecektir.

b) Diğer direkt tedbir malî polistir. Malî polis yolu ile vergi emniyetinin sağlanması hayalden başka bir şey olmayıp, ferdi ve ekonomiyi beyhude yere baskı altında tutmaktan ileri geçemez.

Tekniği, teferruatı ve kritiği müstakil bir konuşma mevzuu teşkil edebilecek genişlikte olan bu konu üzerinde burada fazla durmuyoruz.

c) Ortalama kâr haddi ve masraf beyanı gelir vergimizde ötedenberi mevcuttur ve yerleşmiştir. Üzerinde durmuyoruz.

d) Kıyaslama metodu; gelir vergisi beyanlarını bazı (Indice) lere dayanarak kıyaslama yolu ile inceleyen memleketler de mevcuttur. Belçika ve Almanya bu memleketler arasındadır.

BÖLÜM : II.

SERVET BEYANI

A — Sistemin mahiyeti :

Buraya kadar olan izahatımızla, son 25 yıl içinde nazariyeci ve tatbikatçıların mühim zaruretler karşısında buldukları doğrudan doğruya emniyet tedbirlerini açıklamış oluyoruz.

Dikkatle tetkik edilirse bu tedbirlerin birer (Forfait) ve (Karine) olmak itibariyle, mevzua (Exogène) tedbirlerden ibarettir.

Gelir vergisinin esaslarını ihlâl eden bu kabil tedbirlerin tatbikatta tesiri son derecede mahduttur.

Bunun içindir ki, beyana istinat eden gelir vergilerinden zaman zaman ümitsizlik izhar edilmiş, muayyen bir görüşün fantazisinden ibaret olan bu vergi yerine modern karinelere istinat eden vergiler tavsiye edilmiş, hattâ, daha çok masraf vergilerine gidilmesi ileri sürülmüştür.

Mükellefler tarafından beyan edilen gelir vergisi matrahlarının servet beyanı yolile kontrolü doğrudan doğruya tedbirler cümlesinden olarak ilk defa Türkiye tarafından ortaya atılan ve tatbik mevkiine konulan bir sistemdir.

Muayyen bir dönem içinde servetteki artış miktarının prensip itibariyle gelir vergisi matrahı olarak bildirilmesi gerektiği esasına istinat eden bu sistem gelir vergisinin tam ve kâmil mânası ile fonksiyonel bir şekilde oto kontrolünü sağlayacak mahiyettedir. Bu itibarla bütün çevrelerce dikkatle takip edilen, beklenen neticeleri ekonomiye uygun ve bu itibarla da tatminkâr olacaktır.

Şimdi sistemin tetkikine geçiyoruz.

1951 yılında Maliye Bakanlığında gelir vergisi sisteminin geliştirilmesi mevzuunda çalışmalar yapılırken servet beyanı üzerinde de durulmuş ve neticede yapılacak tadilatı muhtevi 5815 sayılı ka-

nunun ön projesinde bu müesseseye de yer verilmişken, bilâhare politik müdahalelerle projeden çıkarılmıştır.

Bu kere; verginin yeniden revizyonu sırasında beyannamelerin tetkik nisbetinin çok düşük (% 3) olduğu, aslında dinamik bir karakteri olan verginin mükellefler tarafından dondurulmuş bulunduğu nazara alınarak servet beyanı müessesesi kanuna konulmuştur.

31 Aralık 1960 tarihinde kabul edilen 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 114 üncü maddesine göre, yıllık beyanname vermek mecburiyetinde bulunan gerçek kişiler her yıl verecekleri gelir beyannamelerinde servet unsurlarını bildireceklerdir.

Dar mükellefiyete tâbi olanlarla, gelirleri gayrimenkul sermaye iradı, ücret ve götürü usulle tesbit edilen kazançlardan veya bunların toplamından ibaret olanlar beyandan muaftırlar.

Kanunun 115 inci maddesinde müessesenin mahiyeti açıklanmıştır. Bu maddeye göre; bildirilen servetin mecmu değeri bir evvelki yıl beyannamesinde gösterilen servetin değerinden fazla olduğu ve bu fazlalık iki beyanname arasındaki süre içinde beyan olunan gelir toplamını aştığı takdirde, aşan miktar, gelir beyannamesinin taallûk ettiği devre içinde elde edilmiş ve gelir vergisi ödenmemiş gelir sayılır ve mükellefin gelir vergisi ikmal edilir.

Buna mukabil mükellefe kaçakçılık cezası tatbik edilmeyeceği gibi, aradaki farkın Gelir Vergisi Kanununa tâbi olmayan beyanlardan hasıl olduğunu isbat ederse vergi de ikmal edilmez. Beyanda bulunulmadığı takdirde, servet idarece maddî delillere dayanılarak tesbit edilir.

Kanunun 116 ncı maddesinde beyana tâbi servetler şu şekilde sayılmıştır :

I — Ticarî, sınaî, ziraî ve meslekî işlere tahsis edilen sermaye ile ortaklık ve iştirak hisseleri :

1 — Ticarî, sınaî ve meslekî işlere ve işletmelere dahil bilûm kıymetlerin (alacak ve borçlar dahil) cins ve neveleri ile mukayyet değerleri,

2 — Ortaklık ve iştirak hisseleri (iştirak edilen müesseseler ile her birindeki hisse miktarları ve mukayyet değerleri. Hisse na-

kitten gayri kıymetlerden tereküp ediyorsa miktarları ile birlikte cins ve nevileri).

II — Yukarıdakiler dışında kalan :

- 1 — Gayrimenkullerle, gayrimenkul olarak tescil edilen haklar,
- 2 — Esham ve tahvilât,
- 3 — Mevduat,
- 4 — Mevduat dışındaki paralar,
- 5 — Eski para ve külçe halinde kıymetli madenler,
- 6 — Mücevherat,
- 7 — Kara, deniz, hava nakil vasıtaları,
- 8 — Alacaklar,
- 9 — Borçlar.

Kıymetli madenlerle, mücevherat, alacak ve borçlardan 5000 lirayı aşmayanlar beyan dışı bırakılmıştır.

Servet unsurlarının değer ve bedelleri bilinmiyorsa mükelleflerce tahmini kıymet ve bedelleri yazılır veya idareden Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre takdir istenir.

Beyannamede Türkiye içinde ve dışında mevcut servetler gösterilir.

Buraya kadar verdiğimiz izahatla servet beyanı müessesesini ana hatları ile izah etmiş bulunuyoruz. Yalnız iki noktaya işaret edeceğiz:

1 — Gayrimenkul iradı sahiplerine tanınmış olan muafiyet hiçbir suretle kabili müdafaa değildir.

Gayrimenkul sermaye iradı sahiplerinin de ithali ile sistem daha tekâmül ettirilmiş olacaktır.

Muafiyet haddine gelince bunların mükellefiyet sınırı olan 2500 liralık haddin aşılması için, haklı bir sebep mevcut değildir. Bilâkis eski kiralı iş yeri ve meskenlerin el altından yüksek bedellerle kiraya verildiği bir vakiadır.

2 — Türkiye dışındaki servetlerin beyana tâbi tutulmuş olması bir Ütopiden ileri gidemez.

B — Sisteme karşı tepkiler:

Şimdi sistemin uyandırdığı tepkiler üzerinde durarak bunları tahlil edeceğiz.

Kanun çıktığından beri devamlı şekilde başlıca şu itirazlara yol açmıştır:

1 — Bu hareket bir servet vergisinin başlangıcı olabilir. Bu itibarla yol yakınken dönülmelidir.

2 — Bu usul başka hiçbir memlekette yoktur.

3 — Fertlerin mahremiyetine girilmemelidir.

4 — Servet beyanının istenilen sıhhatte yapılmasına genel kültür seviyesi mânidir.

5 — Bu yapılacağına, istisna ve muafiyetler kaldırılarak gelir hareketleri daha sarih bir şekilde takip edilmelidir.

6 — Servetler yurt dışına kaçırılacaktır.

7 — Servetler piyasadan çekilip âtil hale getirilecek, bundan da millî ekonomi müteessir olacaktır.

8 — Nihayet bugün ise, sistemin tamamen kaldırılması ve alınan beyannamelerin okunmadan iade edilmesi istenmekte; hiçbir sebep de ileri sürülmemektedir.

Bu itirazların üzerinde bir nebze duralım.

1 — Servet vergisinin memleketimizin ihtiyaçlarına hiçbir suretle uygun düşmeyeceğini yukarıda açıklamış bulunuyoruz. Devletten, herhalde, gayesine aykırı bir tasarruf beklenmemelidir. Esas itibarıyla bir yıl evveline ait olan bu itiraza bugün rastlanmamaktadır.

2 — Başka memleketlerde bu usulün mevcut olmaması, bizde tatbik edilmemesini icabettirmez. O memleketlerde de servet vergisi, malî polis ve kıyaslama yolu ile tahkik usulleri mevcuttur.

3 — Devlet olarak fertlerin mahremiyetine daha başka birçok noktalarda girilmektedir. Bunların çoğunun teminatı da yoktur. Halbuki vergi ile ilgili olanların (vergi mahremiyeti) şeklinde kanunî bir teminatı mevcuttur.

4 — Genel kültür seviyesi servet beyanından daha karışık ve mürekkep olan gelir vergisi beyannamelerinin, işletme hesap hülâsalarının tanzimine kifayet etmiştir. Aynı seviye ve imkânlarla bunun da yapılmaması için hiçbir sebep yoktur.

5 — İstisna ve muafiyetlerin kaldırılması büyük gelirlerin daha sıhhatle vergilendirilmesini temin etmez. Küçük kazançlı mükellefler bakımından ise bir miktar fireyi göze almak lâzımdır. Bunun yerine ziraat sahası da mükellefiyete alınmak suretiyle zincir tamamlanmak istenmiştir.

6 — Servetlerin yurt dışına kaçırılması Türkler için imkânsızdır. Çünkü o sermaye gittiği yerde çalışamaz. Diğer taraftan bu kadar ağır suçu kimse göze alamaz. Suçu işlemeyi göze almak paahasına sermayelerini kaçırmaya teşebbüs etmeleri muhtemel kimseler Türkiye'de yerleşmiş yabancılar olabilir. Filhakika bu kimseler memleketlerine kaçırabilecekleri sermayelerini orada çalıştırabilirler. Ancak bu takdirde kendi memleketlerindeki vergi sisteminin vergi kaçakçılığına karşı daha müsamahakâr olması icap eder. Herhalde Türkiye'de gelir vergisi almak için hakikî gelir tespit ediliyor diye servetleri Türkiye dışına kaçırmak pek makul bir hareket olmasa gerektir.

7 — Servetlerin piyasadan çekilmesi tehlikesine gelince, bugünün ekonomi nizamında servet küpte durmak veya istihlâk edilmek için değildir. Servet mutlak surette iş ve teşebbüse yatırılmak durumunda olan bir varlıktır. Servet beyanı sisteminin devamlılığı bu itirazı kendiliğinden kaldırmaktadır. Filhakika, servetler devamlı olarak nasıl ekonomi dışı tutulabilir?

İlk yıl beyannamelerinin verilmesi sırasında şu veya bu sebeplerle nakit halindeki servetler eksik gösterilmiş olabilir. Ancak bunların işletmelerden veya bankalardan çekilmiş olduğunu, binaenaleyh servet vergisi konulduğu takdirde ilk tetkikte meydana çıkarılmasının mümkün bulunduğunu unutmamak lâzımdır.

İş ve teşebbüse konulmayan paraların saklanması mümkün ise de, bunların miktarı azdır.

8 — Nihayet bugünlerde şahidi olduğumuz sistemi kaldırma ve beyannameleri geri verme isteğine geliyoruz. Bunun üzerinde biraz duralım.

Yukarıdanberi sıraladığımız itirazlar 1961 yılının başındanberi ileri sürüldü ve cevapları da türlü vesile ve vasıtalarla verilmiş oldu.

Bu itibarla, bugünkü toptan itirazın sebepleri şimdiye kadar saydıklarımızdan başka olmak icap eder.

Galip bir ihtimalle bu sebep, alışılmış olandan fazla vergi ödemeye ve bu yüzden cezalandırılmaya razı olmamaktan ibarettir.

Vergilerini hakikî kazançları üzerinden ödemeye razı olanlara burada söylenecek söz yoktur.

Ceza meselesine gelince, sistemde cezanın bugünkü dozu usulsüzlük ve kusurdan ibarettir.

Kanaatimizce sistemin muvaffakiyet şansı, bilhassa ilk tatbik yılında ceza yerine, mükellefle anlayışlı bir işbirliğine gidebilmektedir.

Bu itibarla, çok geniş bir kütleyi alâkadar eden, tatbikatta idarî, kazaî ihtilâf ve içtihatlarla yol açması muhtemel olan bu mevzuda hafif ve tanzimî mahiyette cezalarla iktifa edilmesi maksada daha uygun olacaktır.

BÖLÜM : III.

N E T İ C E

1 — Gelir Vergisi matrahının servet beyanı yolile kontrolü servet vergisi değildir. Bu sistemin bir servet vergisine yol açması beklenemez.

2 — Servet beyanı yolile yapılacak kontrol bünyevî, fonksiyoneldir. Bu itibarla gelir vergisine tamamiyle uygundur. Tesirini derhal gösterecektir.

3 — Servet beyanı usulüne yöneltilen itirazlar tamamenersizdir.

4 — Gayrimenkul sermaye iradı sahiplerinin de mükellefiyete ithali zaruridir.

5 — Servet beyanı mevzuunda bilhassa ilk tatbik yılında ceza yazılmamalı, müteakip yıllarda da fazla cezalara gidilmeyerek tanzimî mahiyette hafif cezalarla iktifa edilmelidir.